

JOSEP ARAGAY, EL NOUCENTISTA CONSTANT

VA DEFENSAR L'IDEAL ESTÈTIC DE TOTA UNA
GENERACIÓ FINS AL FINAL DE LA SEVA VIDA

ARXIU DEL MUSEU MUNICIPAL JOSEP ARAGAY DE BREDA

Josep Aragay i Blanchar (Barcelona, 1889 – Breda, 1973) ha estat un personatge clau dins l'art català contemporani i un dels més rellevants del panorama cultural del noucentisme. Aragay va ser dibuixant, gravador, pintor i ceramista, però també fou poeta, professor i polític, i va exercir com a crític, polemista i teòric de l'art.

XAVIER CASTANYER I ANGELET > TEXT

Amb l'hegemonia del catalanisme polític liderat per Enric Prat de la Riba i sota la influència intel·lectual d'Eugeni d'Ors, Joaquim Folch i Torres, Josep Pijoan o Francesc Pujols, entre tants altres, Catalunya inicià a principi del segle xx un procés de canvi pel que fa al pensament estètic. Va ser en aquest context i sota les premisses d'aquest nou ordre estètic —inspirat en l'art clàssic del món mediterrani— que Josep Aragay es formà com a artista.

El mes de maig de 1906, el jove Aragay va signar el seu primer acudit al setmanari infantil *En Patufet*. Era el

mateix any que Eugeni d'Ors va començar a publicar el «Glosari» a *La Veu de Catalunya*, on s'encunyarà per primera vegada el mot *noucentisme*. Aragay, per tant, va aparèixer a l'escenari artístic del país en el moment que Catalunya inaugurava aquest període de renovació cultural i política, un dels més importants de la nostra història. Consagrat l'any 1908 com a dibuixant al setmanari satíric *Papitu*, Josep Aragay figurà, des del primer moment, entre els impulsors de moltes de les iniciatives i empreses culturals vinculades al projecte noucentista. Així, l'any 1911, D'Ors li encarregà la direcció artística de l'*Almanac dels Noucentistes*, i el 1912 fundà la revista *Picarol* al costat de Xavier Nogués i Manuel Humbert. En el món de la premsa gràfica va impulsar, encara, altres setmanaris satírics com *Cuca Fera* (1917) o *Borinot* (1923).

Josep Aragay figurà, des del primer moment, entre els impulsors de moltes de les iniciatives i empreses culturals vinculades al projecte noucentista

>> *Fotografia de Josep Aragay, feta l'any 1916, just abans del seu viatge a Itàlia.*

—¿Què n'has fet d'aquells carmetios que hi havia a sobre la taula?
 —Me'ls he menjat.
 —¿Y si't dongués quatre galetes ara, què faries?
 —També me les menjaria.

>> *Acudit de Josep Aragay, publicat a la revista infantil En Patufet, núm. 129, de 23 de juny de 1906, pàg. 395.*

El noucentista barroc

El seu pas per l'acadèmia d'art de Francesc d'Assís Galí —on va estudiar entre 1907 i 1911 i on fou considerat pel mestre com l'alumne més reeixit— tampoc no havia resultat estèril. Aragay va sobrepassar la mera condició de deixeble i va ser preponderant en la instauració i la profusió d'un estil marca de la casa que es va acabar popularitzant per les seves composicions boiroses, denses i abarrocades. Aquell barroquisme oficiós de l'escola, aquelles «nieblas carboníferas de can Galí» —dit amb paraules D'Ors—, eren la carta de presentació d'un artista jove que omplia les teles amb grans vaixelles de veles inflades i amb uns cavalls i uns cavallers que semblaven extrets d'antigues històries trobadoresques. Era l'artista dels paisatges grisos, saturats per les ombres del carbonet; era l'autor dels retrats inquietants, amb personatges carregats de misteri que ens miren de reüll amb calculada afectació.

Acabada l'etapa de formació, ingressà al grup de Les Arts i els Artistes

>> *Font de la plaça de Santa Anna de Barcelona amb els plafons de ceràmica decorats per Josep Aragay, l'any 1918. Les copes de la cornisa són obra de Josep Aragay i de Francesc Quer.*

i va començar a exposar a les principals sales i galeries d'art del país. A Barcelona ho va fer a les Galeries Dalmau, al Faianc Català, a les Galeries Laietanes i a la Sala Parés, entre d'altres; a Girona, a l'emblemàtica Sala Athenea. A partir d'aleshores el seu nom va començar a sonar amb força, i la seva pintura enèrgica i plena de temperament va ser discutida en els principals diaris i revistes.

No obstant això, les millors crítiques li van arribar

>> *Autoretrat (1912). Dibuix al carbó. Museu Municipal Josep Aragay de Breda.*

En l'àmbit de la ceràmica Aragay també va tenir un paper capdavanter, amb la fundació del Gremi de les Arts Aplicades

FOTOGRAFIA DE X. CASTANER

>> Vaixell negre (1911).
Aiguafort. Museu Municipal
Josep Aragay de Breda.

quan decidí dedicar-se a la ceràmica, disciplina que el fascinava i que va aprendre gràcies al mestratge de Francesc Quer. Els seus progressos en aquest camp van fer que, a partir de 1915, Aragay realitzés les primeres exposicions i esdevingués pioner en el món de la ceràmica decorativa. El seu diàleg estètic amb el món expressiu del barroc es va fer palès, també, en aquesta disciplina: els velers enormes i els cavallers de barrets emplomallats i cabelleres rinxolades són temes que ens remetent directament a la ceràmica catalana siscentista.

En aquest àmbit Aragay tornà a tenir un paper capdavanter amb la fundació del Gremi de les Arts Aplicades (1914), un clar precedent de la futura Escola Superior de Bells Oficis —un altre bastió del noucentisme—, on va exercir de professor de ceràmica entre 1918 i 1924.

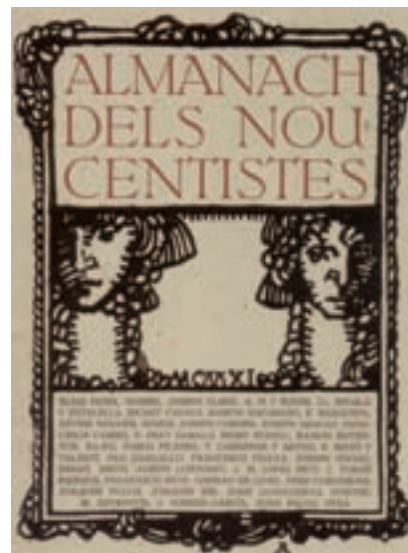
Itàlia i el canvi d'orientació artística

L'any 1916, gràcies a una beca concedida per l'Ajuntament de Barcelona, Aragay va tenir l'oportunitat de viatjar a Itàlia amb l'objectiu d'estudiar, sobretot, els procediments de la pintura mu-

ral dels grans mestres del Renaixement. Va fer estada a Gènova, Pisa, Florència, Siena, Orvieto, Gaeta, Nàpols, Pompeia, Roma, Assís, Perusa i Arezzo.

Aquest viatge va suposar-li un xoc sense precedents. L'impacte de l'art italià engrandia els seus ideals però posava en crisi les pròpies aptituds com a artista. Aragay estudià l'obra de Giotto, Fra Angelico, Gozzoli, Ghirlandai, Piero della Francesca, Luca Signorelli i Rafael, entre molts altres. Eren artistes que l'emocionaven, que l'alliçonaven i que, alhora, el feien sentir artísticament més petit: «No us estranyi que Gozzoli m'hagi doblegat tant. M'estranyava que es pogués fer una obra tan notable sense cap de les meves qualitats i m'espantava no tenir-ne cap de les d'ell», li digué per carta a Francesc Pujols. I així, quan va veure el famós *Moisès* a San Pietro in Vincoli, va escriure en el seu diari de viatge: «Per què les obres de Miquel Àngel m'han d'alterar així? La meua admiració més profunda se

Les pintures murals de Breda significaven, segons l'artista, la culminació del seu programa ideològic

FOTOGRAFIA DE X. CASTANER

>> Almanach dels Noucentistes (1911). Portada dibuixada per Josep Aragay. A petició d'Eugeni d'Ors, Aragay va assumir la direcció artística de la publicació, on va col·laborar, a més, amb diverses il·lustracions.

barreja amb una tal sensació d'espant, que si el meu amor propi no em vetllés ploraria com una criatura».

Aragay va rebre un bany d'esperit sota el cel d'Itàlia. Aquell gran concert d'arquitectura, escultura i pintura, concebut en una sola harmonia amb els paratges de la Toscana i de l'Úmbria, motivà un canvi d'orientació artística imminent. Itàlia va esborrar per sempre les pretensions d'aquell barroc enorme, fastuós i dinàmic que també havia vist a Gènova, a Roma o a Nàpols. Aragay va escriure: «Jo que m'havia sentit dir barroc l'he avorrit per sempre i no puc creure que en mi hi hagi, a un mateix temps, els gèrmens de lo barroc i l'odi per ell».

Les exposicions realitzades després del viatge i la decoració dels cinc plafons de ceràmica de la font de Santa Anna de Barcelona (1918) són la constatació d'aquest canvi i de la depuració dels antics barroquismes a favor de la puresa, la senzillesa, la serenitat, l'ordre i la sobrietat del classicisme.

En tornar d'Itàlia, el 1917 —moment que coincidí amb el punt d'inflexió del noucentisme—, Aragay encetà

>> *Catàleg de l'exposició de Josep Aragay, celebrada a les Galeries Laietanes, l'any 1916.*

una intensa i radical ofensiva per tal d'infondre els valors ètics i estètics del classicisme a casa nostra; però també per combatre —amb especial bel·ligerància— totes les manifestacions de l'art d'avantguarda. Amb aquest objectiu, Aragay va publicar articles a *La Publicidad*, a *La Revista* o a *L'Instant*; va escriure el llibre de poemes *Itàlia* (1918) i pronuncià i edità conferències com *El nacionalisme de l'art* (1920). En una conferència a l'Ateneu Barcelonès arriba a proposar la col·locació d'una rèplica de l'arc de Barà a la plaça de Catalunya de Barcelona, com a símbol de la victòria estètica del classicisme. Fidel al seu ideari, Aragay es va convertir en una icona de l'italianisme cultural i en un dels teoritzadors més polèmics, controvertits i intransigents del moment.

És en aquest sentit —i amb tota la coherència ideològica— que Aragay sacrificà el nervi, la grapa i el caràcter de la seva pintura anterior a favor d'un estil més concís, més depurat, més clàssic. Però la pintura de l'etapa post-italiana, segons un sector important de la crítica, no estava a l'alçada del seu «enlairat ideari». Segons Eugeni d'Ors, Aragay fou castigat «per haver massa amat la Itàlia»; segons Carles Riba, «a Itàlia hi guanyà la joia de l'home i hi va perdre la tristesa de l'artista».

>> *Vacances (1923). Oli sobre tela (2,60 x 4,10 m). Museu Municipal Josep Aragay de Breda.*

Les crítiques més dures es desfermaren l'any 1924, arran d'una exposició a les Galeries Laietanes, on Aragay va presentar l'emblemàtica pintura *Vacances*, concebuda com un manifest mediterrani, classicista i antiavantguardista. La crítica —duríssima— arribà a qüestionar les qualitats d'Aragay com a artista. Aquest fet i la seva destitució com a professor de ceràmica de l'Escola de Bells Oficis —en un dels episodis més lamentables de la dictadura de Primo de Rivera— van fer que Aragay fixés, definitivament, la seva residència a Breda, el poble de la seva mare i on estiujava des de petit.

Breda, de la puixança a l'oblit

S'ha dit que l'arribada d'Aragay a Breda (1925) va significar el punt final de la seva trajectòria artística. Això no és del tot cert. Josep Aragay —que continuà col·laborant en algunes revistes i diaris—, va pintar l'únic fresc de la seva

carrera al baptisteri de l'església de Santa Maria, obra que porta implícita l'empremta de l'art italià. Les pintures murals de Breda significaven, segons l'artista, la culminació del seu programa ideològic.

I és a Breda on va bastir un taller que li va permetre dedicar-se de ple a la ceràmica, la disciplina més reconeguda i cotitzada de l'artista. Les seves peces —amb aportacions tècniques innovadores i impregnades dels elements més recurrents de la iconografia noucentista— van ser comercialitzades arreu del país i exposades, amb èxit, a la Sala Busquets de Girona (1928) i a la Sala Parés de Barcelona (1930 i 1931). Joaquim Folch i Torres, des de «La pàgina artística de la Veü», assegurà que eren la «coronació d'Aragay com a ceramista».

De Breda estant, intentava mantenir el contacte amb el cercle més íntim d'amistats. Així, alguns estius, durant els primers anys trenta, Aragay es convertí en una mena d'aglutinador de la intel·lectualitat catalana al municipi. Van passar per Breda Carles Riba, Clementina Arderiu, Josep Obiols, Xavier Nogués i altres noms de les arts i de les lletres.

Un cop acabada la guerra, Josep Aragay i la seva esposa, Teresa Solà (mestra de l'escola de nenes), van ser detinguts i empresonats

SALVADOR BOSCH PUBLICADA AL LLIBRE "BREDÀ, ENTORN I PATRIMONI", ED. COMPENTUM SL., 2005

>> Museu Municipal Josep Aragay de Breda, amb l'emblemàtica pintura *Vacances al fons*.

>> Il·lustració de Josep Aragay per a la portada de la revista *El Borinot*, núm. 4, any I, de 20 de desembre de 1923.

Aragay era conscient que lluny de Barcelona hi havia molta feina a fer. Aquest fet —en sintonia amb el bell ideal noucentista de la Catalunya-ciutat— explica el seu pas per la política. Adscrit a Acció Catalana Republicana, l'any 1934 va ser escollit regidor a l'Ajuntament de Breda, des d'on va impulsar, entre altres iniciatives, la construcció d'un grup escolar (frustrat per

la guerra i la dictadura). Aragay es va significar com un ferm defensor de les lleis reformistes aprovades pel govern de la República, fet que el va enfrontar durament amb el caciquisme local. Les tensions van créixer, encara més, arran dels fets d'octubre de 1934 i tingueren un fatal desenllaç amb l'esclat de la Guerra Civil.

Durant el conflicte, el taller de ceràmica va quedar desmantellat i els frescos de l'església van ser destruïts a causa d'un incendi. Un cop acabada la guerra, Josep Aragay i la seva esposa, Teresa Solà (mestra de l'escola de nenes), van ser detinguts i empresonats. El matrimoni Aragay-Solà pagava molt car el seu compromís amb la República.

Més tard, quan es va sentir amb forces per reprendre la seva carrera, Aragay va topar amb dos obstacles insalvables: d'una banda, la seva condició de *desafecto* li dificultava trobar sales per exposar i mitjans per a publicar; de l'altra, continuava sense fer cap concessió a la pintura moderna. La seva obra, enclavada encara a Itàlia, xocava amb les propostes dels joves artistes (Cui-xart, Tàpies, Tharrats, Pons, Guinovart, etc.) que encapçalaven l'art d'avançada a casa nostra. Tot plegat provocà l'allunyament d'Aragay de les sales d'exposicions, el silenci de la crítica i la desmemòria de les generacions posteriors.

El poble de Breda, a través d'un museu monogràfic dedicat a l'artista, intenta retornar el nom de Josep Aragay a la memòria col·lectiva i fer justícia a qui ha estat un personatge insigne de la cultura catalana recent.

Xavier Castanyer i Angelet
és doctor en història de l'art.

Adscrit a Acció Catalana Republicana, l'any 1934 va ser escollit regidor a l'Ajuntament de Breda